

**Stan przestrzegania wolności
i praw człowieka i obywatela
oraz informacja o działalności
Rzecznika Praw
Obywatelskich w Polsce
w roku 2018**

Synteza informacji rocznej

Zadania i kompetencje Rzecznika Praw Obywatelskich	5
Najważniejsze problemy systemowe z zakresu praw obywatelskich w Polsce	10
Sądownictwo, rzędy prawa	12
Skutki zmian działania Trybunału Konstytucyjnego	13
Wzrost znaczenia sądów europejskich	18
Prokuratura, prawo do obrony, policja	19
Problemy znane i nierozwiązane od lat	21
Prawa osób z niepełnosprawnościami	21
Niedostatki opieki, w tym opieki zdrowotnej	23
Za niskie emerytury i renty	23
Gostynin. Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym	25
Bezdomność	26
Reprywatyzacja	26
Równe traktowanie i dyskryminacja, mowa nienawiści	27
Nowe problemy dotyczące praw człowieka wynikające ze zmian cywilizacyjnych	29
Problem skażenia środowiska	29
Problemy rodzin, w tym rodzin w kryzysie	30
Wykluczenie komunikacyjne	30
Problemy klientów	31
Mechanizmy i metody działań Rzecznika Praw Obywatelskich	32
Kanały, jakimi sprawy trafiają do RPO	32
Rzecznik – partner obywateli	33
Spotkanie regionalne	34
Wielkoduszna Polska	36
Edukacja obywatelska	36
Kongresy obywatelskie	39
Działalność międzynarodowa RPO	41
Nagroda RAFTO dla polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich i jego Biura	41
Załącznik – problemy z punktu widzenia polskiej Konstytucji	43

Zadania i kompetencje Rzecznika Praw Obywatelskich

Do Rzecznika może się zgłosić ze swoją sprawą każdy, kto uważa, że jego prawa zostały naruszone przez instytucje państwa.

Rzecznik Praw Obywatelskich w Polsce powoływany jest przez Sejm za zgodą Senatu na pięcioletnią kadencję. Jest nieodwoływalny, ma co roku przedstawiać parlamentowi informację o stanie przestrzegania praw i wolności oraz o swojej działalności.

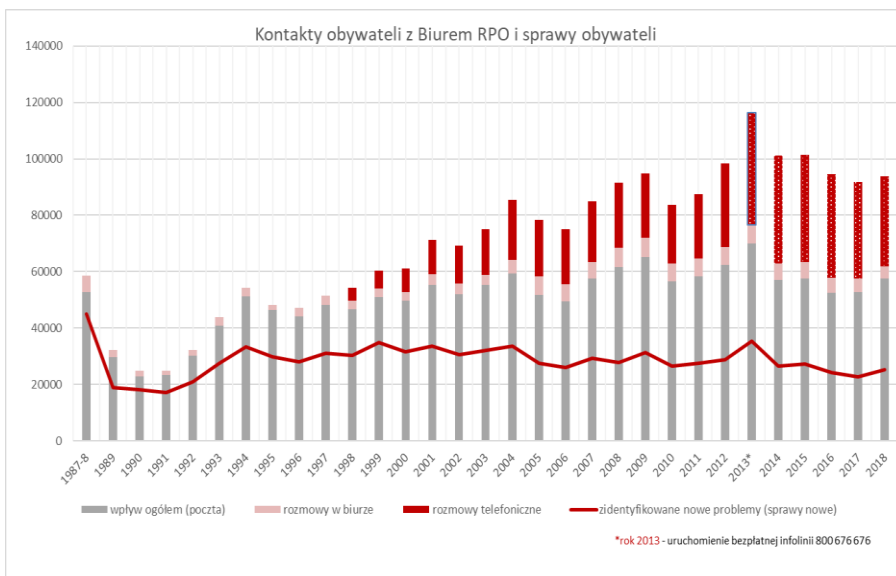
Rzecznik Praw Obywatelskich w Polsce pełni też funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur oraz organu ds. równego traktowania.

Od 9 września 2015 r. funkcję Rzecznika Praw Obywatelskich pełni Adam Bodnar. To siódma kadencja ombudsmana, którego urząd działa w Polsce od 1987 r.

W 2018 r. ludzie zgłosili się do Rzecznika Praw Obywatelskich 57 tys. razy. To o 5 tys. więcej niż w roku poprzednim.

Niemal połowa z wpływów odnotowanych w 2018 roku – 25 tys. – to były sprawy i problemy nowe – reszta to korespondencja dotycząca problemów, które RPO zidentyfikował wcześniej i rozpoczął nad nimi pracę.

Samych nowych spraw było o prawie 2,5 tys. więcej niż w roku poprzednim.

Ombudsman udzielił 12 tys. odpowiedzi. Pracownicy jego Biura przyjęli 4356 interesantów a przez telefon 32 tys. razy udzieli wyjaśnień i porad (bezpłatna infolinia obywatelska jest najszybszym i często pierwszym sposobem kontaktu obywatela z Biurem Rzecznika Praw Obywatelskich). W Biurze pracuje ok. 300 osób, a od 2016 r. instytucja boryka się z poważnymi ograniczeniami budżetowymi.

Z jakimi sprawami ludzie zwracają się do RPO?

Pani Katarzyna ma emeryturę o kilkaset złotych niższą od starszej o miesiąc koleżanki, choć obie pracowały dokładnie tyle samo i za tyle samo. Nie jest to historia odosobniona. W Polsce dostaje się niższą emeryturę, jeśli wniosek o nią złoży się w czerwcu. Wynika to ze sposobu, w jaki ZUS waloryzuje składki.

Pan Henryk dostał wezwanie do zapłacenia kilkudziesięciu tysięcy złotych zaległego podatku, bo zdaniem urzędu skarbowego nie dopełnił wszystkich formalności uprawniających do skorzystania z ulgi za sprzedaż mieszkania, w którym wcześniej mieszkał od lat.

Pani Hanna może nie dostać dla dzieci świadczenia 500+, bo ich ojciec, który porzucił rodzinę, jest legalnie zatrudniony w Niemczech. System zakłada

bowiem, że skoro wysokość świadczeń niemieckich jest korzystniejsza dla rodziny, to stamtąd będą one pobierane. Ustalenie, że świadczenie nie trafia do dzieci, zajmuje czas.

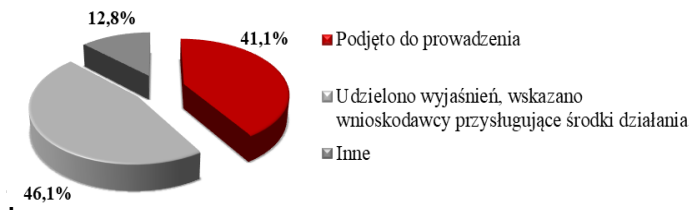
Problemy z egzekwowaniem swoich praw ma także pan Zbigniew, wyborca z niepełnosprawnością, któremu trudno jest się dostać do lokalu wyborczego – bo ten, który przygotowała gmina, nie spełnia wymogów dostosowania do jego potrzeb, więc samodzielne oddanie głosu staje się niemożliwe.

Pani Małgorzata wie, że duży przedsiębiorca rozbudowuje fermy kurczaków i że zarówno ona, i sąsiedzi, jak i cała gmina, są praktycznie bezradni – nie mają jak bronić się przed odorem, owadami i gryzoniami, które rozprzestrzeniają się wokół ich domów.

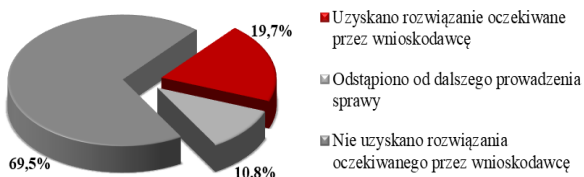
Jeszcze inny problem ma pan Klaudiusz i około miliona posiadaczy tzw. książeczek mieszkaniowych z czasów PRL, którzy nie mogą odzyskać nawet minimalnej części oszczędności w postaci premii gwarancyjnej.

To tylko przykłady spraw, w których interweniował RPO w 2018 roku i niestety jest to dopiero wierzchołek góry lodowej zaniechań i niedostatków w realizacji praw polskich obywateli.

Sposób rozpatrzenia spraw w 2018 r.

Zakończenie spraw podjętych

Rzecznik Praw Obywatelskich ma prawo interweniować w pojedynczych sprawach i uzyskiwać wyjaśnienia od władz. Ma prawo zwracać się do instytucji państwa o zajęcie się sprawą, udziela też interesariuszom informacji, jakie mają prawne możliwości w danej sytuacji.

W sprawach cywilnych i administracyjnych - może do nich przystąpić w sądzie po stronie obywatela, może też składać skargi kasacyjne do Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego.

RPO Adam Bodnar w Lublinie, tuż po ogłoszeniu wyroku umożliwiającego zorganizowanie w mieście parady równości. Październik 2018 r.

W sprawach karnych ma prawo złożenia kasacji do Sądu Najwyższego (oprócz Prokuratora Generalnego jest jedynym organem uprawnionym do składania kasacji w sprawach, które zakończyły się skazaniem na karę inną niż pozbawienie wolności, np. grzywną). W sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu Rzecznik może żądać od prokuratora wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Od 2018 r. jest uprawniony do składania skarg nadzwyczajnych do Sądu Najwyższego w sprawach z ostatnich 20 lat (przy czym sprawy te rozpatruje nowa Izba SN – Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, powołana przez nową, obsadzoną w całości przez polityków Krajową Radę Sądownictwa).

Ma prawo wnosić do Sądu Najwyższego o ujednoczenie orzecznictwa w przypadku widocznych rozbieżności w wyrokach sądowych.

Rzecznik Praw Obywatelskich może przedstawiać władzom problemy systemowe – wynikające z badanych przez niego spraw. Mogą dotyczyć wad istniejącego prawa, jego niedostosowania do zmieniających się warunków społecznych i gospodarczych, a także do rozwiązań proponowanych przez władze.

Wystąpienia te, zwane generalnymi, są oparte na głębokiej analizie prawnej z odniesieniem do norm konstytucyjnych oraz międzynarodowych.

Przedstawiciele władz mają obowiązek na nie odpowiedzieć, nie muszą jednak zająć się samymi postulatami Ombudsmana.

Rzecznik Praw Obywatelskich ma prawo składać wnioski do Trybunału Konstytucyjnego: przystępować do skarg konstytucyjnych obywateli przed Trybunałem (czyli do skarg na niekonstytucyjność przepisów, na podstawie których zapadły prawomocne wyroki), a także przedstawiać wnioski o zbadanie zgodności z Konstytucją przepisów nie związanych jeszcze ze sprawą konkretnej osoby (tzw. wnioski abstrakcyjne). **Do końca 2016 r. była to jedna z najsilniejszych kompetencji RPO, jej znaczenie jest mniejsze po zmianie sposobu działania TK w Polsce.**

Najważniejsze problemy systemowe z zakresu praw obywatelskich w Polsce

W 2018 r. narastało w Polsce wiele znanych wcześniej zagrożeń związanych z przestrzeganiem wolności oraz ochroną praw człowieka i obywatela, pojawiły się też zjawiska nowe. Przede wszystkim jednak nastąpiło pogłębienie obserwowanych w latach ubiegłych problemów systemowych związanych z kryzysem rządów prawa i przestrzeganiem ładu konstytucyjnego.

- Kontynuowany był proces zmian prowadzący do naruszenia równowagi władz, dyskredytujący rolę władzy sądowniczej i ograniczający w rezultacie realizację prawa obywatela do niezależnego i niezawisłego sądu.
- Następowало dalsze osłabienie pozycji jednostki w relacjach z państwem i instytucjami publicznymi. Rosły zagrożenia dla ochrony prawa do prywatności i prawa do wolności zgromadzeń. Organizacje społeczne i obywatele coraz rzadziej mogli mieć wpływa na tworzenie nowych ustaw. Utrzymywały się trudności w dostępie do świadczeń opieki zdrowotnej. Niedostatecznie efektywnie działał system wsparcia dla osób z niepełnosprawnością i osób starszych.
- W wielu obszarach życia odnotowaliśmy naruszenia praw osób doświadczających dyskryminacji i przemocy. Niepokój budzi utrzymująca się nieskuteczność mechanizmów mających zapobiegać torturom i poniżającemu traktowaniu. Źle funkcjonował system wsparcia i zadośćuczynienia dla ofiar – osób pokrzywdzonych przestępstwem.

Stajemy się społeczeństwem coraz bardziej podzielonym, skonfliktowanym, coraz częściej dopuszczającym w mowie i w emocjach uczucia skrajne.

Przyczyn tych podziałów i złego rozemocjonowania jest zapewne wiele. Troskę musi budzić jednak to, że rozkładają się one w całej przestrzeni społecznej. A jednym z ich ważnych źródeł są – co podkreślają na spotkaniach RPO często mieszkańcy – relacje obywateli z władzą, zarówno tą na szczeblu samorządowym, jak i centralnym.

Warto w tym miejscu zauważyć, że według tekstu preambuły polskiej Konstytucji została ona ustanowiona „jako prawa podstawowe dla państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot”. Zasada dialogu społecznego oraz współdziałania władz zakłada, że prawo będzie stanowione po rozważeniu wszelkich racji, w tym również racji opozycji parlamentarnej, racji przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego oraz racji podmiotów powołanych z mocy prawa do przedstawienia stanowiska w sprawie będącej przedmiotem projektowanej regulacji. Tylko w ten sposób można budować zaufanie do stanowionego prawa. W szczególności zasada podziału władz i ich równowagi wymagałaby, aby w sprawach dotyczących wymiaru sprawiedliwości, władza ustawodawcza i wykonawcza podejmowała dialog z władzą sądowniczą. Równowaga jako cecha ustrojowa zakłada bowiem dialog, a nie dominację jednego segmentu władzy. Ten dialog nie jest jednak prowadzony.

Sądownictwo, rządy prawa

Spór o zmiany w sądach nadal ogniskuje w Polsce debatę publiczną, wdrażane przez rząd zmiany mają wyraźny wpływ na prawa jednostki.

*Nagroda
Rzecznika Praw
Obywatelskich
im. Pawła
Włodkowica dla
prof. Adama
Strzembosza,
pierwszego
Prezesa Sądu
Najwyższego w
wolnej Polsce
(1990-1998).*

Luty 2018 r.

Rzecznik Praw Obywatelskich powtarza, że reforma wymiaru sprawiedliwości w Polsce jest niezbędna. Wzrost liczby spraw napływających do sądów, nienajlepsza komunikacja między sądem a uczestnikami postępowania, czy kłopoty z instytucją biegłych sądowych prowadzą do przewlekłości postępowań w sprawach o ogromnym znaczeniu dla obywateli, a także do błędów w rozstrzygnięciach spraw z pozoru wyglądających na błahe.

Zmiany wprowadzane w wymiarze sprawiedliwości od 2016 r. w niewielkim stopniu zmierzają do rozwiązania tych problemów. Zwiększyła się za to – w wyniku zmian wprowadzonych w 2017 r. – kontrola władzy wykonawczej nad sądami. W 2018 r. sądownictwo działało już na podstawie tych nowych przepisów.

- **Minister Sprawiedliwości przejął kontrolę nad sądami powszechnymi (wymieniając 130 prezesów i wiceprezesów sądów na podstawie nowych przepisów, które pozwoliły to zrobić w trakcie kadencji prezesów i bez konsultacji ze środowiskiem), a rzecznicy dyscyplinarni prowadzą**

postępowania wobec sędziów, których aktywność publiczna budzi zastrzeżenia władzy wykonawczej.

- **Trybunał Konstytucyjny został podporządkowany rządzącym, a w jego składzie wciąż zasiadają osoby, które zostały powołane niezgodnie z Konstytucją (tzw. sędziowie dublerzy).**
- **Działanie zaczęła nowa Krajowa Rada Sądownictwa, która – mimo wątpliwości co do konstytucyjności jej decyzji – rozpoczęła procedurę nominacji na stanowiska sędziów Sądu Najwyższego, ale także sędziów sądów powszechnych.**
- **Opinie Komisji Weneckiej dotyczące kwestii praworządności w Polsce zostały przez rząd zignorowane.**

Trzeba jednak zaznaczyć, że nie wszystkie zamierzenia władz powiodły się. W wyniku oporu obywateli oraz procedur wszczętych przed Trybunałem Sprawiedliwości UE zatrzymane zostały niektóre zmiany w Sądzie Najwyższym, w tym próba przerwania kadencji części sędziów z pierwszą prezes SN (Sejm ostatecznie przywrócił w 2018 r. stan sprzed nowelizacji z 2017 r.).

Unia Europejska, której członkiem jest Polska, zajmowała się w roku 2018 tym, czy prawo polskich obywateli – i innych obywateli UE – nie zostało zagrożone w skutek wprowadzonych zmian w polskim sądownictwie. Komisja Europejska w grudniu 2017 r. złożyła wniosek o wszczęcie wobec polskiego rządu postępowania z art. 7 Traktatu o Unii Europejskiej („ryzyko poważnego naruszenia przez Państwo Członkowskie wartości Unii”), a Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej zajął się pytaniami prejudycjalnymi polskiego Sądu Najwyższego, który – by rozpatrzyć jedną z spraw – musiał najpierw dowiedzieć się, czy prawo UE nie stoi na przeszkodzie stosowaniu polskich przepisów dotyczących sędziów. We wrześniu 2018 r. Komisja wniosła też osobną sprawę do TSUE przeciwko Polsce w związku z naruszeniem przez Polskę unijnej zasady praworządności poprzez uchwalenie ustawy o Sądzie Najwyższym.

Skutki zmian działania Trybunału Konstytucyjnego

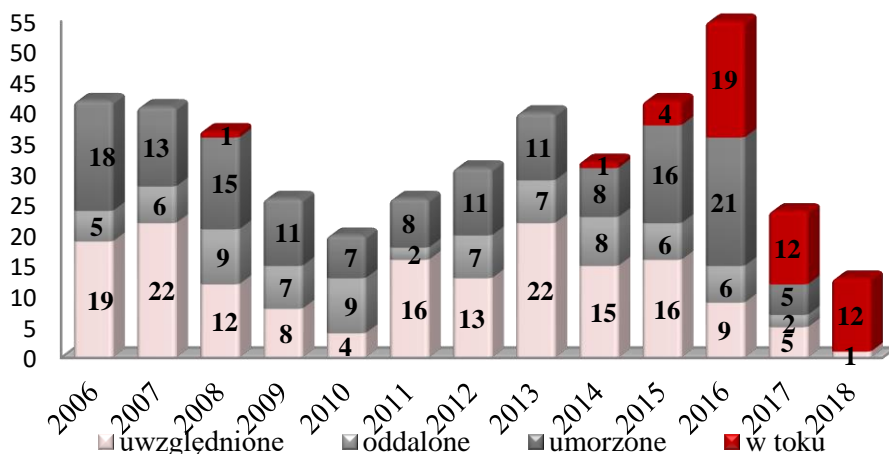
Zmiany w działaniu Trybunału Konstytucyjnego, jakie zaszły od początku 2017 r., zmieniły istotnie sposób działania TK (do składów orzekających zaczęły

być włączane osoby wybrane przez Sejm na poprawnie obsadzone zajęte już miejsca – tylko dlatego, że Prezydent RP nie zaprzysiągł tych wybranych już sędziów). RPO nadal kieruje do Trybunału wnioski w sprawach, w których liczy się wyraźne rozstrzygnięcie i niepozostawianie obywateli w niepewności prawnej. Uważa jednak, że Trybunał nie jest już w stanie wypowiadać się w sprawach prawa, które zwiększa uprawnienia władzy kosztem jednostki. Nową praktyką prezesa Trybunału Konstytucyjnego jest, niezgodne z Konstytucją, manipulowanie przy składach orzekających. RPO nie tylko więc nie kierował w takich sprawach wniosków nowych, ale wycofywał też w 2018 r. wnioski wcześniejsze: w sprawie ustawy inwigilacyjnej, wykorzystywania przed sądem „owoców zatrutego drzewa”, ustawy o działaniach antyterrorystycznych, która dała służbom możliwość nieograniczonego zbierania, bez żadnej realnej kontroli, danych o aktywności obywateli w internecie oraz bilingów telefonicznych, zgody następczej na wykorzystanie podsłuchu jako materiału procesowego.

W sprawach o kluczowym dla rządzących znaczeniu Trybunał Konstytucyjny przestał pełnić funkcję zabezpieczającą prawa jednostki. Spadła liczba rozpatrywanych spraw, te, które są dla władz niewygodne, są odkładane albo składy orzekające są zmieniane tak, by zwiększyć prawdopodobieństwo korzystnego dla rządzący werdyktów.

Jak zmieniła się aktywność TK: liczba wniosków o stwierdzenie niezgodności przepisów z Konstytucją, skarg konstytucyjnych oraz wniosków i pytań prawnych, do których przystąpił RPO.

W konsekwencji wiele rozwiązań prawnych rządzący wdrażają bez obaw, że mogą zostać one zakwestionowane przez Trybunał, co też osłabia skłonność do stosowania takich demokratycznych mechanizmów kontroli stanowionego prawa jak konsultacje międzyresortowe (wiele kluczowych zmian idzie drogą projektów poselskich, a więc zwolnionych z wymogów przewidzianych dla projektów przygotowywanych przez administrację) czy społeczne.

Brak skutecznie działającego Trybunału umożliwił rządzącym, którzy nie dysponują większością konstytucyjną w parlamencie, obchodzenie Konstytucji i zmienianie rzeczywistości prawnej zwykłymi ustawami.

Inwigilacja, prawo do prywatności

Wprowadzone zostały – i nadal funkcjonują - przepisy stanowiące istotne zagrożenie dla ochrony prawa do prywatności, dające policji i innym służbom

daleko idące uprawnienia dotyczące stosowania kontroli operacyjnej i pobierania danych telekomunikacyjnych.

Zastrzeżenia nasuwa zarówno sam zakres danych o jednostce pozyskiwanych w toku tych niejawnych czynności, jak też i to, że nie ma efektywnej kontroli zewnętrznej procesu pozyskiwania tych danych. Zwłaszcza że polska Konstytucja wyraźnie ogranicza zakres zbierania i przetwarzania danych o obywatelach.

Wolność zgromadzeń

Wolność zgromadzeń jest jedną z najważniejszych wolności, o którą w czasach komunistycznej opresji totalitarnej walczyła w Polsce demokratyczna opozycja i „Solidarność”. Dzisiaj nikt nie może twierdzić, że państwo polskie równie opresyjnie traktuje swoich obywateli. Jednak wolność zgromadzeń naruszają przepisy (regulujące postępowanie w sprawie zgromadzeń organizowanych cyklicznie) a także praktyka ich stosowania.

Przepisy ustawy wbrew konstytucyjnej formule nakazującej zapewnić wolność zgromadzeń każdemu, faworyzują tzw. zgromadzenia cykliczne.

Od wejścia w życie przepisów o zgromadzeniach cyklicznych wielokrotnie dochodziło do naruszania praw uczestników zgromadzeń: uczestnicy kontrdemonstracji organizowanych dalej niż przepisowe 100 m byli legitymowani przez policję, stawiano im też zarzuty zakłócenia legalnego zgromadzenia. Uczestnicy legalnych zgromadzeń byli też usuwani po to, by przygotować miejsce pod planowane na następny dzień zgromadzenie cykliczne.

Sytuacja pracowników instytucji publicznych

W wielu ustawach została zakwestionowana ustrojowa zasada, że praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej, jak również konstytucyjne prawo obywateli dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach. W ustawach regulujących funkcjonowanie sektora publicznego ustawodawca zdecydował się bowiem na powielanie regulacji przewidujących wygaśnięcie z mocy prawa stosunku pracy (stosunku służbowego), jeśli publiczny pracodawca

nie zaproponował dotychczasowym pracownikom nowych warunków pracy (służby).

Problemy z obrotem ziemią rolną

Zmienione zasady nabywania nieruchomości rolnych wprowadziły daleko idące ograniczenia w obrocie tymi nieruchomościami i są postrzegane jako naruszające konstytucyjne standardy ochrony prawa własności.

Edukacja i zmiany w szkolnictwie

Przykładem przyjęcia prawa w sposób pośpieszny i bez zwracania uwagi na głosy krytyczne obywateli była też reforma edukacji. W założeniu chodziło o to, by powrócić do ośmioklasowej szkoły podstawowej i czteroletniej ponadpodstawowej (w miejsce systemu z sześcioklasową szkołą podstawową, trzyletnim gimnazjum i trzyletnią szkołą ponadpodstawową), ale zmiana została wdrożona szybko i radykalnie. Skończyło się to przepelnieniem szkół; nauką w późnych godzinach popołudniowych albo nawet w kontenerach przy szkołach; przeciążeniem uczniów nauką.

Sytuacja mediów publicznych

Zmiany wprowadzone w zakresie funkcjonowania publicznej radiofonii i telewizji poddały tę sferę kontroli politycznej. Organ konstytucyjny, jakim jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, stojący na straży wolności słowa i prawa do informacji został ograniczony w swoich kompetencjach przez pozakonstytucyjne ciało, tj. Radę Mediów Narodowych, co narusza ustrojowe gwarancje wolności środków społecznego przekazu oraz wolność wyrażania poglądów i pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (ostatni przed zmianami z 2017 r.) nie został wykonany.

Wzrost znaczenia sądów europejskich

Konsekwencją zmian w systemie ochrony praw człowieka w Polsce jest wzrost znaczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który odgrywa coraz ważniejszą rolę w procesie kontroli zgodności polskiego prawa z prawem europejskim.

Efektom reformy sądownictwa są liczne pytania prejudycjalne polskich sądów, dotyczące m.in. statusu sędziów SN, postępowań dyscyplinarnych czy Krajowej Rady Sądownictwa a także różnych zagadnień z zakresu Karty Praw Podstawowych UE.

W 2018 r. doszło do dwóch ważnych rozstrzygnięć:

- **Wiceprezes Trybunału Sprawiedliwości UE tymczasowym postanowieniem z 19 października 2018 r. zobowiązała Polskę do natychmiastowego zawieszenia stosowania przepisów dotyczących obniżenia wieku sędziów Sądu Najwyższego i przejścia ich w stan spoczynku — ze skutkiem wstecz. Postanowienie to zostało potwierdzone postanowieniem TSUE z 17 grudnia 2018 r.**
- **Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że Rzeczpospolita Polska uchybiła w związku z przyjęciem dokumentów umożliwiających zwiększenie wycinki w Puszczy Białowieskiej szeregowi norm prawa unijnego (dyrektywa siedliskowa, dyrektywa ptasia). Wcześniej polskie sądy uznały się za niewłaściwe do rozstrzygnięcia sprawy (wniosek o ocenę podstaw prawnych decyzji w sprawie wycinki złożył Ombudsman).**

Prokuratura, prawo do obrony, policja

Prokuratura została zreorganizowana w 2016 r. i konsekwencje tego widać obecnie. Ogromne uprawnienia zyskał polityki: minister sprawiedliwości, który pełni również funkcję Prokuratora Generalnego, może bezpośrednio wpływać na prowadzenie konkretnych spraw, decydować o zatrzymaniu czy przeszukaniu. Może o tym informować media, a także może ujawniać tajemnicę śledztwa osobom, które nie pełnią żadnych funkcji publicznych.

Przepisy te Rzecznik Praw Obywatelskich zaskarżył do Trybunału Konstytucyjnego. Jednak w 2018 r. zmuszony był także ten wniosek wycofać (skład orzekający już wyznaczony został zmniejszony bez podstaw prawnych).

Jednocześnie Ombudsman przypominał o stałym systemowym problemie, jakim jest niezapewnienie w pełni prawa do obrony w Polsce. Nie została do polskiego systemu prawnego skutecznie wdrożona dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE. Dostęp do adwokata zaraz po zatrzymaniu realnie mają zapewnione osoby zamożne lub ustosunkowane. Tymczasem kontakt z prawnikiem jest także jednym z najbardziej skutecznych mechanizmów przeciwdziałania torturom, okrutnemu i nieludzkiemu traktowaniu.

Tortury, nieludzkie traktowanie

Problem tortur w Polsce jest od lat aktualny, co potwierdza jedenastoletnie doświadczenie zespołu Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (KMPT). Najczęściej ofiarami tortur są osoby o niewielkiej świadomości społecznej i prawnej, bardzo często niepełnoletnie, a także osoby z niepełnosprawnościami. To wynika z analiz akt sądowych – w latach 2008-2016 skazano w Polsce prawomocnie za tortury 43 policjantów. Ostatni przypadek został przez KMPT wykryty w roku prewencyjnej wizytacji komisariatu policji w Rykach (woj. lubelskie): tam mężczyzna został pobity przez policjantów (sprawa skończyła się zarzutami dla nich).

Zespół
Krajowego
Mechanizmu
Prewencji Tortur
z plakatem
STOP
TORTUROM
autorstwa Luki
Rayskiego

Problemy znane i nierozwiązane od lat

Poprawa sytuacji gospodarczej Polski, polityka społeczna i spadek bezrobocia sprzyjały ograniczeniom obszarów biedy i podnoszeniu jakości życia obywateli. Brakuje nam jednak efektywnych regulacji prawnych i skutecznych działań administracji w wielu występujących wciąż przypadkach wykluczenia społecznego czy bezdomności.

Prawa osób z niepełnosprawnościami

RPO niemal na każdym spotkaniu w kraju, niezależnie od miejsca i od wielkości miejscowości, spotyka ludzi borykających się z trudnościami związanymi z niepełnosprawnością i niewydolnością państwowego systemu wsparcia. To olbrzymie luki, które powodują, że trudno uznać, że władze wypełniają należycie obowiązki nałożone na nich przez Konstytucję i realizują standardy międzynarodowe. Przykładów ludzkich dramatów jest wiele, ale wielu jest też bohaterów dnia codziennego. Wszystko to buduje obraz kraju, który choć dba o rozwój na wielu polach, często zapomina o najślabszych, którym bez jego wsparcia ciężko egzystować. Większość nie liczy nawet na jakiegokolwiek przywileje, chciałaby jedynie, by szanowano nadane im w Konstytucji prawa.

Protest Rodziców Osób z Niepełnosprawnościami w Sejmie wiosną 2018 r. sprawił, że ludzie, którzy wcześniej nie potrafili nazwać swojego problemu, zidentyfikować jego przyczyn, zaczęli głośno mówić o łamaniu ich praw. Była to istotna zmiana w stosunku do lat ubiegłych.

Skargi kierowane do Biura RPO dotyczyły też bardzo złego funkcjonowania systemu orzecznictwa o niepełnosprawności, warunków przewożenia osób z niepełnosprawnością ruchową na dłuższych trasach kolejowych, lub odmowy uwzględnienia prawa do zniżek.

Problem opiekunów osób z niepełnosprawnościami

Jednym z najbardziej drastycznych przykładów jest niewykonany od 2014 r. wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie sytuacji opiekunów osób z niepełnosprawnościami. Wysokość wsparcia zależy tego, czy niepełnosprawność podopiecznego została stwierdzona w dzieciństwie czy w wieku dorosłym. Jest to sprzeczne z konstytucyjną zasadą równego traktowania, jednak do tej pory niekonstytucyjna ustawa nie została zmieniona. Zmusza to opiekunów do inicjowania długotrwałych postępowań przed organami administracji publicznej i sądami administracyjnymi, by uzyskać pomoc państwa w takiej wysokości, w jakiej otrzymują ją opiekunowie osób, których niepełnosprawność stwierdzono w dzieciństwie lub przy urodzeniu. Nie zawsze się to jednak udaje.

W warsztatach terapii zajęciowej dla osób z niepełnosprawnościami w Wieruszowie (woj. łódzkie), jednym z wspaniałych przykładów Wielkodusznej Polski, marzec 2018.

Niedostatki opieki, w tym opieki zdrowotnej

Problem z dostępem do lekarza jest także bardzo często zgłaszany Rzecznikowi. W dużej mierze wynika to z tego, że mamy za mało lekarzy i pielęgniarek, a służba zdrowia jest niedofinansowana.

Coraz wyraźniej uwydatnia się też problem braku równego w skali kraju dostępu do służby zdrowia, a także jej niewydolności oraz niedostosowania do potrzeb wielu grup pacjentów.

Wiele nowoczesnych leków nie jest nadal refundowanych.

Realizacja prawa do opieki zdrowotnej grup wrażliwych (dzieci, kobiet, seniorów) wygląda źle (przykładem jest brak opieki okołoporodowej, znieczulenia porodowego czy dostępu do legalnej aborcji).

Dramatyczna jest obecnie sytuacja psychiatrii dziecięcej. Są w Polsce województwa, w którym w żadnym szpitalu nie ma oddziału dla dzieci chorujących psychicznie.

Obywatele postrzegają system świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych jako zbiurokratyzowany, nieefektywny i mało przyjazny pacjentom.

Starzenie się społeczeństwa przysparza też nowych problemów: coraz więcej jest osób zależnych, wymagających opieki, a nie jest ona świadczona właściwie. W 2018 r. Rzecznik Praw Obywatelskich prowadził więc wizytacje prewencyjne domów opieki, w tym także placówek prywatnych, korzystając z mandatu, jaki daje mu pełnienie roli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur. Uważa bowiem, że można w ten sposób skutecznie budować kulturę sprzeciwu wobec poniżającego, okrutnego i niehumanitarnego traktowania, a także tortur wobec osób, które wymagają całodobowego wsparcia.

Za niskie emerytury i renty

Nadal, mimo programów socjalnych państwa, znaczna część wniosków kierowanych do RPO w 2018 r. dotyczyła skarg w sprawach rent i emerytur. Generalnie składały je osoby, które znalazły się w szczególnej i trudnej sytuacji, na którą standardowa pomoc państwa nie wystarcza.

Emerytury kobiet z jednego rocznika - 1953

Bardzo wiele skarg dotyczyło emerytur kobiet z rocznika 1953. W ich przypadku fakt pobierania wcześniejszej emerytury wpływa na wysokość emerytury powszechnej. Już w 2019 r. Trybunał Konstytucyjny uznał te przepisy za niezgodne z Konstytucją, ale bez zmiany ustawy sytuacja większości zainteresowanych się nie poprawi.

Emerytury „czerwcowe”

Jeśli wniosek o emeryturę złożony jest w czerwcu, to emerytura będzie niższa niż gdyby ten wniosek złożyć w maju. To wynika z wewnętrznych regulacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, który składki emerytalne w ostatnim roku przed wyliczeniem świadczenia waloryzuje kwartalnie, ale nie robi tego w czerwcu. Tymczasem wiele osób o tym nie wie, nie każdy też może wybierać moment, w którym składa wniosek o emeryturę.

Świadczenia rodzinne, gdy jeden z rodziców pracuje w innym państwie UE

Dotkliwym problemem jest długotrwałość postępowań w sprawach o ustalenie prawa do świadczeń rodzinnych oraz świadczenia wychowawczego, objętych koordynacją systemów zabezpieczenia społecznego (wypłata świadczeń w sytuacji, gdy jedna z uprawionych do nich osób pracuje w innym kraju Unii).

Wpływały również wnioski dotyczące problemów wynikających z braku świadczeń emerytalnych dla artystów, a także problem z dostępnością deputatów węglowych dla emerytów.

Problem pozbawienia emerytur funkcjonariuszy MSW z czasów komunistycznych

W dalszym ciągu aktualne i budzące społeczny sprzeciw były kwestie tzw. ustawy represyjnej z 16 grudnia 2016 r. powodującej obniżenie wysokości świadczeń emerytalnych za pracę w strukturach podległych MSW przed 1990 r.

Większość osób, których dotyczą te przepisy przyjęte w 2016, pracowała w służbach państwa komunistycznego krótko, a potem przeszła tzw. weryfikację, czyli sprawdzenie, czy mogą pracować w służbach demokratycznego państwa polskiego.

Gostynin. Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym

Ustawa z 2013 r. dotycząca Ośrodka w Gostyninie, gdzie trafiają osoby uznane za stwarzające zagrożenie dla społeczeństwa, wymaga zmian, a koncepcja jego funkcjonowania musi być zweryfikowana.

Ośrodek ten funkcjonuje jako podmiot leczniczy, podlegający Ministrowi Zdrowia. Pierwszy pacjent trafił na początku 2014 r. Obecnie ich liczba przekroczyła maksymalną pojemność (60 osób); wciąż napływają nowi.

Okres 5 lat stosowania ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, pozwala stwierdzić, że wymaga ona nowelizacji, a sama koncepcja funkcjonowania Ośrodka w Gostyninie musi zostać poddana weryfikacji. RPO powtarza, że należy przyjąć rozwiązania, które będą gwarantowały poszanowanie praw pacjentów Ośrodka. Poważne rozważenie koncepcji i filozofii leczenia rekomenduje Polsce także Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT).

Bezdomność

Osób w kryzysie bezdomności jest w Polsce kilkadziesiąt tysięcy, a państwo nie radzi sobie z pomocą w wychodzeniu z tego kryzysu. Chodzi o wsparcie w zakresie pomocy społecznej (do którego upoważnione są gminy będące miejscem zamieszkania – którego osoby bezdomne nie mają), znajdowaniu i utrzymywaniu pracy, dostępu do służby zdrowia, w końcu – znajdowania dachu nad głową. W 2018 r. nastąpił postęp w respektowaniu praw wyborczych tych osób (do wpisania się na listę wyborców nie jest potrzebny adres zamieszkania, ale adres kontaktowy).

Ważnym procesem, jaki rozpoczął się w Polsce (z inicjatywy RPO), jest debata w środowiskach lokalnych nad wdrożeniem Karty Praw Osób Doświadczających Bezdomności - programu dla społeczności miejskich, który zawiera zobowiązania rad miast do przestrzegania podstawowych praw osób dotkniętych bezdomnością.

Kartę przygotowały Housing Rights Watch i European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA).

Reprywatyzacja

Kwestią podstawową i nadal nierozstrzygniętą jest to, w jakim stopniu Rzeczpospolita, będąca w myśl Konstytucji dobrem wspólnym wszystkich obywateli, powinna rekompensować nadużycia i krzywdy wyrządzone wojennymi zniszczeniami i rekwizycjami oraz powojennymi nacjonalizacjami.

Procesy reprywatyzacyjne toczą się w całym kraju według niejasnych i nie zawsze sprawiedliwych zasad. Nadal nie ma ustawy rozwiązującej ten problem kompleksowo. Brak ustawy oznacza, że poszczególne grupy obywateli są niesprawiedliwie traktowane (jedynie niektórzy mogą odzyskać odebrane im mienie, w różnym zresztą zakresie), istnieje pole do nadużyć, lokatorzy reprywatyzowanych kamienic nie są dostatecznie chronieni, odpowiedzialność za rozwiązanie wszystkich skomplikowanych problemów zostaje przerzucona na organy stosujące prawo – administrację publiczną i system sądowy, orzecznictwo jest niejednolite, co narusza bezpieczeństwo prawne obywateli; nawet usunięcie rozbieżności uchwałami Sądu Najwyższego czy Naczelnego Sądu

Administracyjnego następuje dopiero po latach i może dotyczyć zaledwie pojedynczych, kwestii.

Absolutnym minimum zdaniem RPO jest stworzenie równych dla wszystkich, jasnych i przewidywalnych mechanizmów prawnych, według których obywatele będą mogli dochodzić należnych im praw – chodzi o ustawę reprivatyzacyjną.

Równe traktowanie i dyskryminacja, mowa nienawiści

Równość — wraz z godnością i wolnością — stanowi podstawę porządku ustrojowego Rzeczypospolitej. W 2018 r. do Biura RPO wpłynęło 626 spraw dotyczących szeroko rozumianej problematyki równego traktowania. W ocenie Rzecznika jest to jednak liczba dalece nieproporcjonalna w stosunku do rzeczywistej skali dyskryminacji w Polsce.

Z badań przeprowadzonych na zlecenie RPO wynika, że 84% osób, które doświadczyły lub były świadkami dyskryminacji, nie zgłosiło tego faktu żadnej instytucji publicznej. Ponad 44% ankietowanych twierdzi jednocześnie, że zgłoszenie dyskryminacji nie przyniosłoby oczekiwanej zmiany. Może to świadczyć o wysokiej akceptacji społecznej dla zachowań dyskryminacyjnych i niskiej efektywności prawnych i praktycznych mechanizmów wspierania zasady równego traktowania.

Także sama świadomość, czym jest dyskryminacja, jest na niskim poziomie. Tylko trzech na stu Polaków uważało w 2018 r., że doświadczyło dyskryminacji, a dwóch na stu – dobrze zna osoby dyskryminowane. Co piąty Polak nie widzi jednak dyskryminacji w wyproszeniu matki karmiącej z restauracji, a co trzeci – w tym, że młodemu ojcu odmawia się urlopu ojcowskiego – wynika to z badań przeprowadzonych w 2018 r. na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich przez firmę badawczą Kantar Public.

Problem braku edukacji antydiskryminacyjnej

O tym, czym jest dyskryminacja i powodowana przez nią krzywda innego człowieka, powinniśmy dowiadywać się w szkole. Niestety, tak się nie dzieje, a oddolne, uczniowskie inicjatywy na rzecz promowania równości i zakazu dyskryminacji spotykały się w 2018 r. z krytyką władz oświatowych.

Niestety, nadal dużo jest spraw dotyczących mowy nienawiści w przestrzeni publicznej i przestępstw motywowanych uprzedzeniami wobec różnych grup mniejszościowych. Jest to kolejny obszar, który wymaga stanowczej reakcji państwa. Mowa nienawiści w internecie szczególnie dotyka ludzi młodych, którzy spędzają w sieci najwięcej czasu i stale są narażeni na występujący tam hejt i przemoc słowną (stąd aktywność Ombudsmána w sprawach dotyczących patostreamingu czyli zarabiania na przedstawianiu w sieci zachowań patologicznych).

Prawa kobiet w Polsce

W 2018 r. minęło sto lat od wywalczenia przez kobiety praw wyborczych. Nadal jednak napotykają one problemy, gdy chcą uczestniczyć w życiu publicznym na równi z mężczyznami, państwo nie reaguje też odpowiednio na dotyczące kobiet problemy ochrony zdrowia i życia.

Nowe problemy dotyczące praw człowieka wynikające ze zmian cywilizacyjnych

Problem skażenia środowiska

Z rozwojem gospodarczym łączy się w Polsce problem skażenia środowiska: **smogu, uciążliwego odoru i hałasu**. Ludzie częściej zgłaszają to Rzecznikowi, przy czym charakterystyczne jest to, że problem dotyczy nie tylko dużych miast, ale też coraz mniejszych miejscowości i wsi.

W 2018 r. powracały też tematy farm wiatrowych i uciążliwych inwestycji, takich jak fermy, ubojnie czy składowiska odpadów (rzecznicy praw obywatelskich od 10 lat zabiegają o wprowadzenie **ustawy antyodorowej**). Podnoszono także nieprawidłowości przy budowaniu **linii wysokiego napięcia** i inwestycjach drogowych (chodzi m.in. o ekrany chroniące przed hałasem, a także o brak bezpiecznych przejść przez drogi, na których ruch jest większy i szybszy).

Jednym z gorących tematów zgłaszanych w 2018 r. były sprawy związane z wycinką **Puszczy Białowieskiej**, ostatecznie zatrzymanej przez TSUE. W obronie Puszczy protestowali obywatele, ponosili z tego powodu konsekwencje, gdyż władze uznawały ich działania za niemające podstaw prawnych.

*Spotkania
RPO
poświęcone
problemowi
smogu. Rybnik,
woj. śląskie,
listopad 2018 r.*

Problemy rodzin, w tym rodzin w kryzysie

Przed rodzinami w Polsce stają wyzwania nie znane starszym pokoleniom. Zmieniają się role rodzicielskie, ojcowie chcą bardziej aktywnie zajmować się wychowaniem dzieci, matki chcą pracować także zawodowo, zmienia się poziom wykształcenia, pojawiają się związki transgraniczne, możliwość pracy za granicą – wszystko to daje nowe szanse, ale i tworzy nowe napięcia.

Sprawy rodzinne zgłaszane w 2018 r. dotyczyły w dużej mierze sporów byłych partnerów o prawo do opieki nad dziećmi, o prawo do kontaktów, kwestii przemocy w rodzinie, alimentów, rozwodów oraz wydawania przez sądy rodzinne zarządzeń opiekuńczych.

Wykluczenie komunikacyjne

Coraz częściej wybrzmiewał też problem wykluczenia transportowego – braku transportu publicznego szczególnie w małych miejscowościach, przez co osoby bez samochodów nie mają jak dojechać do lekarza, urzędu, a nawet do szkoły (wybór szkoły zależy od tego, jak się da do niej dojechać). Świadomość tego

problemu powoli w Polsce narasta, a Rzecznikowi Praw Obywatelskich przypadła w 2018 r. rola instytucji, która wprowadziła ten temat do debaty publicznej.

Problemy klientów

Coraz częściej podnoszono sprawy z zakresu praw konsumenta, w szczególności dotyczące nieuczciwych praktyk zawierania umów na specjalnie organizowanych spotkaniach lub na odległość przez telefon. Nadal osoby starsze nie są dostatecznie chronione.

Rzecznik zaczął też otrzymywać wnioski o wniesienie skargi nadzwyczajnej w sprawach kredytów tzw. „frankowych” czyli indeksowanych albo denominowanych w walutach obcych.

Mechanizmy i metody działań Rzecznika Praw Obywatelskich

Działania RPO wspiera troje zastępców: Stanisław Trociuk, dr Hanna Machińska i – do 2019 r. dr Sylwia Spurek, a obecnie dr Maciej Taborowski, dyrektorka Katarzyna Jakimowicz oraz 16 jednostek organizacyjnych.

Kanały, jakimi sprawy trafiają do RPO

Wnioski do RPO kierować można pocztą i drogą elektroniczną, także poprzez stronę www.rpo.gov.pl. Można też zgłosić się osobiście lub telefonicznie. W czasie spotkań regionalnych można rozmawiać osobiście z rzecznikiem praw obywatelskich i zgłosić swoją sprawę jego pracownikom.

Prawnicy z Biura RPO przyjmują interesantów codziennie: w Warszawie i trzech biurach terenowych (w Gdańsku, Katowicach, Wrocławiu), a także w czasie regularnych dyżurów w jedenastu miastach (w Bydgoszczy, Częstochowie, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Słupsku, Szczecinie i Wałbrzychu) oraz w czasie wszystkich spotkań regionalnych RPO (w 2018 r. odwiedziliśmy 46 miejscowości).

Warto pamiętać, że Rzecznik Praw Obywatelskich jest częścią systemu wsparcia obywateli w ich problemach. RPO ściśle współpracuje z Rzecznikiem Praw Dziecka, Rzecznikiem Finansowym, Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów czy Urzędem Ochrony Danych Osobowych, dzieląc się wiedzą ekspercką o problemach ze stosowaniem prawa w praktyce i o kłopotach ludzi. RPO na swojej stronie www.rpo.gov.pl promuje także informacje o działaniach tych instytucji i o innych dostępnych formach pomocy – jak np. system bezpłatnej pomocy prawnej, telefoniczne infolinie i telefony zaufania.

Rzecznik – partner obywateli

Dla Rzecznika Praw Obywatelskich bardzo ważna jest współpraca z lokalnymi środowiskami, z aktywnymi obywatelami i z organizacjami społecznymi. Jest to bowiem nie tylko sposób na lepsze wychwytywanie pojawiających się w kraju problemów czy ważnych spraw rozstrzyganych przed sądami, ale też na zauważanie dobrych praktyk i promowanie takich sposobów działania, dzięki którym rozwiązywanie problemów staje się nie tylko możliwe, ale i łatwiejsze.

- Nowatorskim programem wdrażanym w tej kadencji jest program spotkań regionalnych RPO. Jego istotą jest to, że RPO regularnie jeździ po kraju, po to, by słuchać ludzi, notować ich problemy, podpowiadać, co można w sprawie zrobić i jak on sam może pomóc.
- Z idei spotkań w całym kraju (było ich od początku tej kadencji w sumie ponad 180, a w 2018 r. - 46) narodziły się kongresy i spotkania tematyczne, grupujące ekspertów i praktyków, i tworzące przestrzeń do dyskusji o najważniejszych problemach, które RPO poznaje ze zgłoszeń od obywateli.
- Merytoryczną pracę RPO wspierają komisje ekspertów grupujące najwybitniejszych przedstawicieli swoich dziedzin, którzy dzięki wiedzy i doświadczeniu są w stanie podpowiadać rozwiązania, które następnie Rzecznik może rekomendować władzom.
- W 2018 r. zmieniła się też rola rad społecznych, których członkowie utrzymują kontakty z przedstawicielami władzy publicznej oraz organizacjami społecznymi. Poszerzony też został ich skład (w Warszawie; w Gdańsku; w Katowicach; we Wrocławiu) - o wybitnych przedstawicieli wielu organizacji samorządowych i społeczności lokalnych. Podczas regularnych spotkań z RPO członkinie i członkowie Rad Społecznych mogą sygnalizować ważne kwestie społeczne, zarówno o charakterze lokalnym jak i ogólnopolskim, które mogłyby zostać podjęte przez Rzecznika.
- Głęboka, niehierarchiczna, ale dwustronna, relacja Rzecznik-obywatele zwróciła też uwagę RPO na nowe wyzwania komunikacyjne, na potrzebę wspólnego uczenia się o tym, czym jest naprawdę Konstytucja, jak rozmawiać o prawie – także w sądach. Stąd liczne edukacyjne projekty – od spotkań w szkołach i na festiwalach muzycznych i młodzieżowych po szkolenia z komunikacji dla prawników.

- Pełnomocnicy terenowi Rzecznika w Gdańsku, Katowicach i Wrocławiu nie tylko przyjmują skargi i wnioski od obywateli, ale biorą udział w wielu wydarzeniach i spotkaniach, z przedstawicielami organizacji pozarządowych i społecznych, a także z przedstawicielami władz samorządowych, uczelni oraz wymiaru sprawiedliwości.

Spotkanie regionalne

Spotkania pozwoliły zidentyfikować nowe lub wcześniej niezauważane w debacie publicznej problemy: np. wykluczenia transportowego, nierównego dostępu do służby zdrowia, zanieczyszczenia środowiska. Są też szansą na zgłoszenie problemów ze złym funkcjonowaniem systemu zabezpieczeń społecznych – często nie daje się ich naprawić, jednak odpowiednie resorty dostają przynajmniej zgłoszenia, a opinia publiczna lepiej rozumie problemy, z jakimi zmagają się współobywatele w różnych częściach kraju.

Spotkanie z uczniami liceum w Wieluniu, którzy chronią pamięć przedwojennej historii miasta i jego żydowskich mieszkańców.

Wieluń był pierwszym miastem zbombardowany m 1 września 1939 r. przez Niemców.

Sprawy lokalne zgłaszane RPO podczas konsultacji regionalnych

Wiele spraw zgłaszanych Rzecznikowi ma charakter lokalny, ale przez to nie mniej ważny. Ujawniane są przy tym kłopoty państwa z załatwianiem spraw szczególnych i wyjątkowych, a dotkliwych dla obywateli. Wiedząc, że dla części obywateli szukanie pomocy w Warszawie może być trudne, RPO jeździ po kraju, spotyka się z ludźmi i słucha ich relacji.

W Gołdapi poskarżono się na sposób prowadzenia w mieście konsultacji społecznych.

W Ostrołęce opowiedziano mu o sytuacji grupy ok. 300 osób – akcjonariuszy pracowniczych dawnej Elektrowni Ostrołęka, którzy od 6 lat nie otrzymują dywidendy,

W Skarżysku Kamiennej ludzie mieli problem związany z budową ulicy.

W Wałczu zwrócono uwagę na brak systemu powiadamiania SMS-ami służb ratunkowych i pomocowych, przez co osoby głuche nie mogą samodzielnie wezwać pomocy.

W Szczytnie skarżono się na trudności w dostępie do pracy osób po kryzysie psychicznym.

W Giżycku podjęto temat reprezentacji dorosłych dzieci z niepełnosprawnościami, których rodzice nie chcą ubezwłasnowolnić, mimo namawiania, a czasem wręcz nacisków ze strony urzędników i lekarzy, bo to „uprości załatwianie spraw”.

W Radzynie Podlaskim zwrócono uwagę na brak odszkodowań za przymusowy ubój z powodu ASF (choroby afrykańskiego pomoru świń).

W Hajnówce społeczność prawosławna zgłosiła problemy z odbiorem dnia wolnego w dniu świątecznym zgodnie ze swoim kalendarzem liturgicznym.

W Szczecinku podniesiono problem z dowozem dzieci z niepełnosprawnościami do szkół.

W Ełku poskarżono się na brak działań ze strony straży miejskiej i policji wobec rowerzystów, którzy nie korzystają ze ścieżek rowerowych.

Zgłaszane lokalnie sprawy są przez RPO podejmowane – na szczeblu samorządowym i centralnym. Dzięki bezpośrednim rozmowom RPO

z mieszkańcami szybciej można zidentyfikować problem i zaproponować władzom rozwiązanie, a opinii publicznej uświadamiać jego wagę.

Wielkoduszna Polska

Metodą pracy Rzecznika są też regularne wizyty w ważnych instytucjach, często prowadzonych przez organizacje społeczne lub samorządy we współpracy z obywatelami. Działają one na rzecz najważniejszych praw obywatelskich – w dziedzinie wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami, w kryzysie bezdomności, chorujących psychicznie, zagrożonych bezrobociem, seniorów. Instytucje Wielkodusznej Polski tworzą podwaliny ekonomii społecznej i wspierają edukację obywatelską.

Rzecznik odwiedza miejsca tworzone przez różne stowarzyszenia, by zapytać o problemy, z jakimi muszą się mierzyć, ale też by wiedzę o dobrych praktykach przekazywać dalej, by promować dobre przykłady i pokazać w innych regionach Polski, jak własnymi siłami można kształtować najbliższą rzeczywistość. Wystarczy często przekazać w jednym końcu Polski kontakt do tych, którzy podobną drogę przeszli już gdzie indziej, by sprawy ważne dla ludzi nabierały tempa. Program ten został nazwany Wielkoduszną Polską.

Edukacja obywatelska

Na obraz wyłaniający się ze skarg i wniosków, a tym samym z przedstawionego raportu RPO, niebagatelny wpływ ma świadomość prawna obywateli oraz ich umiejętność identyfikacji naruszeń i nazywania problemu, z jakim przychodzi im się mierzyć. Często zgłaszają się do RPO osoby, które poszukują jakiegokolwiek pomocy ze strony organów władzy publicznej, nie znając zakresu działań, jakie może podjąć RPO. Zdarza się też, że sprawy do Biura RPO trafiają za późno, minęły już terminy pozwalające na skuteczną interwencję. Nasuwa się zatem refleksja, czy gdyby państwo z większą mocą angażowało się

w edukację o prawach i możliwościach działania obywateli, to choć część z nich nie byłaby dziś w tak trudnej sytuacji.

*Spotkanie RPO
z młodzieżą
na rockowym
festiwalu
Pol'and'Rock
w Kostrzynie
nad Odrą.*

Sierpień 2018

Projekty edukacyjne Rzecznika Praw Obywatelskich zakładają jak najszerze upowszechnianie wiedzy o prawach i wolnościach zapisanych w Konstytucji, o tym, w jaki sposób może pomóc RPO, jakie znaczenie mają zasady równego traktowania i antydyskryminacji, ochrona praw osób starszych,

z niepełnosprawnościami, z doświadczeniem choroby psychicznej, cudzoziemców i mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych oraz innych grup społecznych.

Rzecznik spotyka się regularnie z uczniami szkół, głównie ponadpodstawowych prowadząc dla nich żywe lekcje wychowania obywatelskiego. Tłumaczy, z czego wynika koncepcja praw człowieka i jak jest umocowana w polskiej Konstytucji, podaje przykłady ze swojej działalności, które mogą zainteresować osoby młode. A potem prosi o zadanie pytań na karteczkach, anonimowo. Dzięki temu wyłania się obraz praw człowieka z perspektywy ludzi młodych – żyjących w internecie, doświadczających tam hejtu i przemocy, doświadczających trudności u progu pełnoletniości (co już mogą, a czego jeszcze nie), w rodzinie (alimenty).

Na festiwalu rockowym Pol'and'Rock w Kostrzynie nad Odrą organizowanym przez Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy Biuro RPO uczestniczy od czasów RPO Janusza Kochanowskiego, który zainicjował tę współpracę. Była ona kontynuowana także w 2018 r. Przy okazji koncertów organizowane są debaty, spotkania i warsztaty dla młodych ludzi, dla których to często jedyny sposób zdobycia takiej wiedzy. Co roku Rzecznik i jego przedstawiciele odwiedzają kilka podobnych wydarzeń.

Działalność RPO w zakresie komunikacji społecznej

Kwestie prawne, niekiedy bardzo szczegółowe, wymagają precyzji i specjalistycznej wiedzy. Jednak gromadzony w ten sposób dorobek nie zostanie wykorzystany, jeśli nie uda się go w sposób przystępny przekazać obywatelkom i obywatelom. Zmiana języka pozwala ludziom nie tylko lepiej wykorzystać informację, ale też aktywnie włączyć się w debatę publiczną oraz proponować rozwiązania, których prawdopodobnie bez szerokiej i otwartej wymiany pomysłów nie udałoby się znaleźć.

Wychodząc z tych założeń w 2018 r. Rzecznik Praw Obywatelskich gruntownie przebudował serwis rpo.gov.pl – porządkując istniejące zasoby pod kątem spraw ważnych dla obywateli. Każdy może też na bieżąco przeglądać zagadnienia poruszane przez RPO w układzie konstytucyjnym (tzw. żywa informacja roczna), może też przeglądać te treści po typach aktywności RPO (funkcja, która została wprowadzona z myślą o odbiorcach, których interesują szczegółowe kwestie prawne). Statystyki odwiedzin na stronie wskazują, że był to dobry kierunek zmian.

Kongresy obywatelskie

II Ogólnopolski Kongres Praw Obywatelskich 14-15 grudnia 2018 r.

Inicjatywą wyrosłą ze spotkań regionalnych i doświadczenia Wielkodusznej Polski jest Kongres Praw Obywatelskich – wielkie obywatelskie spotkanie, które w 2018 r. odbyło się po raz drugi, w dniach 14-15 grudnia 2018 r. w Warszawie.

Wzięło w nim udział ponad 1700 gości z całego kraju, a także z zagranicy. Uczestniczyli oni w 43 panelach dyskusyjnych, zorganizowanych we współpracy z wiodącymi organizacjami pozarządowymi. Głos zabrano 200 panelistów, a także liczni przedstawiciele publiczności.

Program Kongresu skupiał się wokół czterech bloków tematycznych:

- A. Kryzys praworządności w Polsce;**
- B. Równość – lekcja z historii;**
- C. Biorąc prawo poważnie;**
- D. Efektywność wymiaru sprawiedliwości.**

Kongres Praw Rodzicielskich 25-25 czerwca 2018 r.

Także Kongres Praw Rodzicielskich wyrósł z doświadczeń spotkań regionalnych – z liczby zgłaszanych tam spraw dotyczących problemów w sądach rodzinnych, z opowieści o problemach eurosieroctwa, rodzin transgranicznych, wreszcie – z coraz wyraźniej artykułowanych problemów, z jakimi borykają się w Polsce ojcowie.

Stąd pomysł, by – wspólnie z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej spotkać się razem z rodzicami, pedagogami, prawnikami, psychologami, i poszukać rozwiązań dla najpoważniejszych problemów. 14 paneli pozwoliło skupić się na konkretnych zagadnieniach, a rekomendacje zostały przedstawione w czasie podsumowania Kongresu.

*Otwarcie
II Kongresu
Praw
Obywatelskich
w Warszawie,
Muzeum Historii
Żydów Polskich
POLIN
grudzień 2018*

*W kuluarach
Kongresu Praw
Obywatelskich*

Działalność międzynarodowa RPO

Rok 2018 był rokiem rocznic uchwalenia międzynarodowych aktów prawnych fundamentalnych dla systemu ochrony praw człowieka: 70. rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz 65. rocznicy wejścia w życie Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Obchodziliśmy też 30-lecie działalności instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce, co wzbudziła zainteresowanie przedstawicieli instytucji i organizacji zajmujących się problematyką ochrony praw człowieka z zagranicy.

W Biurze RPO odbyło się wiele spotkań z przedstawicielami podmiotów zagranicznych, których interesowała aktywność RPO. Niezwykle istotne było spotkanie rzecznika praw obywatelskich z delegacją Komisji Europejskiej, której przewodniczył pierwszy wiceprzewodniczący Komisji Europejskiej. Celem wizyty Fransa Timmermansa w Polsce był stan przestrzegania zasady praworządności, ze szczególnym uwzględnieniem pakietu ustaw reformujących polskie sądownictwo.

Najważniejszym wydarzeniem współpracy regionalnej rzeczników praw obywatelskich jest, organizowane corocznie, spotkanie Ombudsmanów z państw Grupy Wyszehradzkiej (V4). Tym razem odbyło się w Gdańsku.

Ważną elementem współpracy RPO na forum międzynarodowym od wielu lat są kontakty dwustronne z instytucjami Rzeczników w innych krajach. Jednym z ważnych pól aktywności RPO jest też współpraca z Ombudsmanem Unii Europejskiej.

Nagroda RAFTO dla polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich i jego Biura

Polski rzecznik praw obywatelskich Adam Bodnar i jego Biuro zostali w 2018 r. laureatami norweskiej Nagrody Rafto przyznawanej obrońcom praw człowieka na świecie.

Nagroda nie jest tylko uhonorowaniem pracy Rzecznika i całej instytucji, którą kieruje, ale jest przede wszystkim wsparciem dla polskiego społeczeństwa obywatelskiego, sędziów, społeczności akademickiej i prawników walczących

o poszanowanie prawa, niezależność sędziów, pluralizm i poszanowanie praw mniejszości.

Adam Bodnar, jako urzędnik państwowy, przekazał gratyfikację finansową przyznawaną wraz z Nagrodą Funduszowi Obywatelskiemu, który już w 2019 r. podzielił te środki w drodze konkursu na projekty dla organizacji pozarządowych z małych miejscowości w Polsce.

*Adam Bodnar
odbiera
w Bergen
nagrodę RAFTO
dla swojego
Biura, listopad
2018*

Załącznik – problemy z punktu widzenia polskiej Konstytucji

Od 2018 r. Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawia parlamentowi informację o swej działalności i o stanie poszanowania praw i wolności obywatelskich w zmienionej formule: porządkuje w niej zagadnienia, z jakimi zwracali się do niego wnioskodawcy nie dziedzinami prawa, ale po prostu artykułami polskiej Konstytucji.

Jak stanowi jej Preambuła, została ona ustanowiona, by „na zawsze zagwarantować prawa obywatelskie, a działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność i sprawność”.

Realizując zatem jej założenia, RPO stara się pokazać obywatelom, jak Konstytucja oddziałuje na sprawy, z którymi ludziami codziennie przychodzi się mierzyć. Informacja wskazuje także na propozycje zmian, których wdrożenie, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, mogłoby sprawić, że gwarancje zawarte w Konstytucji byłyby lepiej realizowane.

Co istotne, tematy ważne z punktu widzenia przestrzegania praw i wolności Rzecznik przedstawia zgodnie ze standardami języka przyjaznego dla obywateli, wskazując, jakie problemy ludzi były podstawą działań RPO – zachęca równocześnie do zgłębiania tematyki i poznawania szczegółowej argumentacji prawnej.

Poniżej Czytelnik znajdzie spis najważniejszych problemów odnotowanych w Polsce właśnie w układzie konstytucyjnym

1. Zasady ogólne Konstytucji

Art. 30 Konstytucji – Godność osobista

- Ubezłasnowolnienie – w polskim systemie prawa nadal funkcjonuje ta instytucja, która oznacza pozbawianie praw zamiast wsparcia w podejmowaniu decyzji
- Kłopoty w dostępie do publicznej opieki zdrowotnej dla osób bez dochodu lub w kryzysie bezdomności
- Naruszone prawo do godnego pochówku osoby bezdomnej
- Niegodne traktowanie niektórych pasażerów komunikacji publicznej
- Możliwość pozbawienia przedsiębiorcy z jednoosobową działalnością gospodarczą środków do życia (problem ustawy „Konstytucja dla biznesu”)

Art. 31 Konstytucji – Wolność i dopuszczalne ograniczenia. Zasada proporcjonalności

- Odbieranie wolności mieszkańcom domów pomocy społecznej
- Jak osoba, która korzysta z pełni praw, ale nie może podpisać dokumentów, ma zostać przyjęta do zakładu opiekuńczo-leczniczego?
- Kto i na jakiej podstawie ma decydować o tym, komu wolno wejść na stadion?

Art. 32 Konstytucji ust. 1 – Równość wobec prawa oraz równe traktowanie

- Naruszone prawa opiekunów dorosłych osób z niepełnosprawnościami
- Wygasająca renta po ciężkim wypadku – bo leczenie było kosztowne, a suma gwarancyjna niska
- Nierówne traktowanie osób starszych
- Niesprawiedliwe traktowanie osób niepczytalnych w postępowaniu karnym
- Problematiczne zasady orzekania kary łącznej
- Obywatele nie mogą podważać decyzji państwa sprzed 40 lat na podstawie tzw. ustawy uwłaszczeniowej z 1971 r.
- Nierówne traktowanie w dostępie do abonamentów w strefach płatnego parkowania

Art. 32 ust. 2 Konstytucji – Zakaz dyskryminacji

- Polacy nieświadomi dyskryminacji
- Brak edukacji antydyskryminacyjnej – nie uczymy się, jak się bronić i jak nie krzywdzić innych
- Narastający problem z mową nienawiści w internecie
- Dyskryminacja w dostępie do usług (problemy)
- Dyskryminacja ze względu na wiek (problemy)
- Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność (problemy)
- Dyskryminacja ze względu na narodowość (problemy)
- Dyskryminacja ze względu na wyznanie (problemy)

Art. 33 Konstytucji – Równe traktowanie kobiet i mężczyzn

- Nierówny udział kobiet i mężczyzn w życiu publicznym
- Nieskuteczne zapobieganie przemocy domowej
- Ograniczanie dostępu do usług ze względu na płeć
- Doświadczenie molestowania i przemocy seksualnej

Art. 34 Konstytucji – Prawo do obywatelstwa polskiego

- Problemy polskich dzieci z potwierdzaniem obywatelstwa polskiego
- Nienaprawiona krzywda utraty obywatelstwa

Art. 35 Konstytucji – Prawa mniejszości narodowych i etnicznych

- Trudności w otrzymywaniu świadectw szkolnych w języku mniejszości
- Problemy mniejszości ukraińskiej i migrantów ukraińskich w Polsce

Art. 36 Konstytucji – Prawo do opieki dyplomatycznej i konsularnej

- Problemy z Kartą Polaka
- Problemy Polaków mieszkających za granicą

Art. 37 Konstytucji – Jurysdykcja państwa polskiego

- Brak możliwości odwołania się od odmowy wydania polskiej wizy

2. Wolności i prawa osobiste

Art. 38 Konstytucji – Prawo do życia

- Śmierć na komisariacie (sprawa młodego człowieka, który zmarł po zatrzymaniu przez policję po tym, jak był rażony paralizatorem)
- Nieprecyzyjne przepisy dotyczące broni gładkolufowej z gumowymi pociskami i sposobu jej używania przez policję
- Niebezpieczeństwo na polskich drogach
- Brak zasad prowadzenia badań genetycznych i niemożność wydawania przez pacjenta zgody co do przyszłych zabiegów

Art. 39 Konstytucji – Zakaz eksperymentów naukowych (problemów nie odnotowano)

Art. 40 Konstytucji – Zakaz tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania

- Tortury w Polsce – ponura rzeczywistość
- Problem braku penalizacji tortur w polskim prawie
- Niewdrożony kluczowy mechanizm zapobiegający torturom i poniżającemu traktowaniu – obrońca dla każdego
- Brak ochrony sygnalistów ujawniających przypadki tortur
- Przypadki okrutnego i poniżającego traktowania w placówkach opieki

Art. 41 ust. 1 Konstytucji – Nietykliwość osobista i wolność osobista

- Iluzoryczna skuteczność środków odwoławczych dotyczących tymczasowego aresztowania
- Bezkarność strażników leśnych, którzy występowali przeciw demonstrującym w Puszczy Białowieskiej
- Problemy z odszkodowaniami za bezprawne przeszukania i kontrolę osobistą
- Prawa mieszkańców Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie, gdzie po odbyciu kary za przestępstwa seksualne trafiają osoby, które zdaniem sądu mogą nadal stanowić zagrożenie dla innych ludzi
- Inne problemy dotyczące wolności osobistej

Art. 41 ust. 2 oraz ust. 3 Konstytucji – Prawa osób zatrzymanych

- Zatrzymania podczas zgromadzeń
- Prawo do pomocy i rady adwokata od momentu zatrzymania
- Skargi na niezasadność zatrzymania

Art. 41 ust. 4 Konstytucji – Prawo do humanitarnego traktowania

- Kilkunastoosobowe cele w więzieniach
- Leczenie pozbawionych wolności chorych na wirusowe zapalenie wątroby typu C
- Funkcjonowanie Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie
- Problemy osób chorujących psychicznie i z niepełnosprawnościami, które są pozbawione wolności
- Procedury dotyczące osób pozbawionych wolności
- Śluby, kontakty z dziećmi i innymi bliskimi osób pozbawionych wolności, resocjalizacja

Art. 41 Konstytucji ust. 5 – Prawo do odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności

- Jak zadośćuczynić dziecku za niesłuszne umieszczenie w schronisku dla nieletnich
- Sposób naliczania odsetek od odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie bądź zatrzymanie

Art. 42 ust. 1 Konstytucji – Karane może być tylko to, co było wcześniej zabronione w ustawie

- Nieprecyzyjne postanowienia dotyczące ochrony dobrego imienia Narodu Polskiego i Rzeczypospolitej Polskiej
- Arbitralność przepisów umożliwiających karanie obywateli na lotniskach

Art. 42 ust. 2 Konstytucji – Prawo do obrony w sprawie karnej

- Problemy z zapewnieniem europejskich standardów do obrony
- Naruszanie prawa do obrony osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną
- Praktyka przesłuchiwanie podejrzanego w charakterze świadka narusza prawo do obrony
- Zbyt krótki termin na apelację w procesie karnym
- Niejednolite prawo do zwrotu kosztów obrony po skutecznej apelacji
- Brak kontroli sądu nad decyzjami prokuratora

Art. 42 ust. 3 Konstytucji – Zasada domniemania niewinności

- Niewdrożone europejskie standardy uznawania człowieka za niewinnego

Art. 43 Konstytucji – Zakaz przedawnienia

Art. 44 Konstytucji – Wstrzymanie biegu terminu przedawnienia

Art. 45 Konstytucji – Prawo do sądu

- Problemy polskiego sądownictwa – z czym się borykamy
- Status niezależnego sądownictwa – konsekwencje zmian wprowadzanych od 2017 r.

- Status prokuratury. Wycofanie przez RPO wniosku do Trybunału Konstytucyjnego
- Skutki zmian działania Trybunału Konstytucyjnego
- Próby poprawiania efektywności wymiaru sprawiedliwości
- Problemy z ograniczeniem prawa do drogi sądowej
- Problemy z bezpłatną pomocą prawną i kosztami postępowań przed sądami
- Status pokrzywdzonych oraz ofiar przestępstw
- Przewlekłość postępowań sądowych i administracyjnych
- Problemy z uczestnictwem w rozprawach
- Problemy z prawem do procesu

Art. 46 Konstytucji – Przepadek rzeczy

- Czy kary wobec spółek mogą doprowadzić do przepadku majątku? RPO krytycznie o projekcie odpowiedzialności karnej m.in. spółek

Art. 47 Konstytucji – Prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia

- Problemy życia rodzinnego
- Problemy dotyczące prywatności
- Problemy dotyczące czci i reputacji

Art. 48 Konstytucji – Prawo do wychowania dzieci zgodnie z przekonaniami

- Czy katecheta może być wychowawcą klasy?

Art. 49 Konstytucji – Wolność komunikowania się

- Uprawnienia służb specjalnych do kontrolowania komunikacji obywateli
- Zagrożenia dla tajemnicy zawodowej adwokatów, dziennikarzy i lekarzy

Art. 50 Konstytucji – Prawo do nienaruszalności mieszkania

- Poprawione standardy dotyczące przeszukania

Art. 51 Konstytucji – Prawo do autonomii informacyjnej

- Ochrona danych osobowych, rozpoczęcie stosowania unijnego rozporządzenia (RODO)
- Ochrona danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości
- Dostęp służb do danych zawartych w rejestrze stanu cywilnego
- Zasady usuwania danych osób, które wystąpiły z kościoła, w księgach kościelnych
- Ujawnianie wrażliwych danych w publikowanych wyrokach Trybunału Konstytucyjnego
- Zagrożenia dla prywatności obywateli zawarte w projekcie ustawy o jawności życia publicznego
- Czy w lokalach wyborczych mogą być kamery transmitujące przebieg głosowania?

- Zmiana ustawy reprivatyzacyjnej a ochrona danych osobowych
- Sposób profilowania bezrobotnych
- Ochrona danych biometrycznych podawanych przy odbieraniu przesyłki
- Ochrona danych pacjentów, którzy nie odebrali pieniędzy z depozytów
- Bariery w korzystaniu z prawa do kopiowania akt przez strony postępowania
- Kandydaci na biegłych rewidentów nie mogą zrobić kopii swojej pracy egzaminacyjnej

Art. 52 Konstytucji – Wolność poruszania się po terytorium RP

- Ograniczenia wstępu do lasów państwowych
- Wykluczenie transportowe – brak publicznego transportu do lekarza, urzędu, szkoły czy instytucji kultury

Art. 53 Konstytucji – Wolność sumienia i wyznania

- Czy katecheta może być wychowawcą klasy?
- Klauzula sumienia lekarza i jej konsekwencja dla praw pacjentów

Art. 54 Konstytucji – Wolność słowa

- Niewykonany wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie sposobu wybierania władz publicznych mediów
- Wydawanie prasy przez władze samorządowe
- Blokowanie lub usuwanie kont użytkowników portali społecznościowych
- Problem patostreamingu w internecie
- Ograniczanie dziennikarzom dostępu do informacji na terenie sądu

Art. 55 Konstytucji – Zakaz ekstradycji obywatela polskiego

Art. 56 Konstytucji – Prawo do azylu oraz status uchodźcy

- Sposób traktowania cudzoziemców na przejściu granicznym w Terespolu
- Standardy europejskie dotyczące przyznawania ochrony międzynarodowej

3. Wolności i prawa polityczne

Art. 57 Konstytucji – Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń

- Problem z kluczową dla wolności ustawą o zgromadzeniach. Raport RPO
- Problem „zgromadzeń cyklicznych”
- Brak skutecznych mechanizmów reagowania na treści i symbole rasistowskie oraz faszystowskie podczas zgromadzeń publicznych

Art. 58 Konstytucji – Wolność zrzeszania się

- Zasady prowadzenia zbiórek publicznych
- Zmiany w ustawie o kołach gospodyń wiejskich

Art. 59 Konstytucji – Wolności związkowe

- Prawo zrzeszania się w związkach zawodowych pracowników zatrudnionych na inne umowy niż o pracę

Art. 60 Konstytucji – Prawo równego dostępu do służby publicznej

- Wypowiadanie stosunku pracy z pracownikami administracji publicznej przy okazji przekształceń organizacyjnych
- Problem z naborem do Służby Ochrony Państwa zaraz po jej przekształceniu z Biura Ochrony Rządu
- Przenoszenie do Służby Więziennej funkcjonariuszy innych służb mundurowych z zachowaniem stopnia służbowego
- Procedura powoływania na stanowisko prokuratorskie
- Możliwość sprzeciwu Ministra Sprawiedliwości wobec kandydatów na wykładowców Krajowej Szkoły Sądownictwa

Art. 61 Konstytucji – Prawo dostępu do informacji publicznej, dokumentów oraz wstępu na posiedzenia kolegialnych organów władzy

- Problem z dostępem do informacji publicznej na poziomie lokalnym
- Problem informacji przetworzonej
- Inne utrudnienia dla obywateli i mediów w dostępie do informacji

Art. 62 Konstytucji – Prawa wyborcze

- Procedury powoływania urzędników wyborczych
- Zasady tzw. prekampanii wyborczej
- Wpisy do rejestru wyborców przez ePUAP
- Wpisy do rejestru wyborców osób dotkniętych kryzysem bezdomności
- Dostosowanie lokali wyborczych do potrzeb wyborców z niepełnosprawnościami

Art. 63 Konstytucji – Prawo do petycji, wniosków i skarg

4. Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne

Art. 64 Konstytucji – Prawo do własności

- Brak ustawy reprivatyzacyjnej
- Problem unieważniania decyzji administracyjnych z czasów PRL
- Termin dochodzenia roszczeń właścicieli nieruchomości z powodu pogorszenia warunków korzystania z niej
- Potrzeba lepszej ochrony interesów słabszych stron przy czynnościach notarialnych
- Przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką
- Pozbawienie mienia nabywców nieruchomości z Funduszu Wczasów Pracowniczych
- Procedura wpisywania budynku do gminnej ewidencji zabytków
- Problem z odwołaniem się od decyzji podjętej na mocy ustawy uwłaszczeniowej z 1971 r.
- Ograniczenia w dysponowaniu własnością wynikające z ustawy o ziemi rolnej z 2016 r.

- Instalacje energetyczne. Zasiedzenie przez przedsiębiorcę przesyłowego lub Skarb Państwa służebności gruntowej
- Instalacje energetyczne. Nowe uprawnienia spółek energetycznych do wkraczania na nieruchomości, gdzie są instalacje przesyłowe
- Wątpliwości dotyczące brzmienia tekstu jednolitego ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa
- Sankcje za naruszenie praw autorskich
- Zasady wynagradzania i dokumentowania wydatków biegłych sądowych
- Zasady zwrotu samochodów odholowanych z drogi publicznej

Art. 65 Konstytucji ust. 1 – Wolność wyboru i wykonywania zawodu

- Ograniczanie zakresu uprawnień budowlanych
- Brak ustawowego określenia kwalifikacji gleboznawcy

Art. 65 Konstytucji ust. 2-5 – Prawa pracownicze

- Sytuacja nauczycieli w trakcie reformy oświaty
- Prawa pielęgniarek środowiskowych opiekujących się osobami chorującymi psychicznie
- Sytuacja zawodowa i płace pielęgniarek
- Nieskuteczność działań antymobbingowych w szpitalach
- Sytuacja pilotów i pilotek oraz stewardów i stewardess
- Brak minimalnej stawki dla pracowników sezonowych zatrudnianych przy zbiorach
- Opóźnienia w rejestracji oświadczeń o sezonowej pracy cudzoziemców
- Brak prawa do obniżenia wymiaru pracy sędziów z niepełnosprawnościami

Art. 66 Konstytucji – Prawo do BHP oraz prawo do urlopu

- Brak przerw na odpoczynek kierowców autobusów miejskich
- (Nie)Bezpieczeństwo pracy operatorów żurawi
- Zbyt długa służba policjantów
- Niebezpieczeństwo powodowane przez przestarzały, źle serwisowany sprzęt wojskowy

Art. 67 Konstytucji – Prawo do zabezpieczenia społecznego

- Emerytury kobiet z rocznika 1953
- Wysokość emerytury zależna od miesiąca, w którym został złożony wniosek (emerytury „czerwcowe”)
- Problem systemu emerytalnego dla twórców i artystów
- Kłopoty z emeryturami i rentami osób, które ogłosiły upadłość konsumencką
- Strażnicy gminni bez prawa do emerytury pomostowej
- Celnicy, którym stosunek służbowy wygasł, nie mogą dostać zasiłku chorobowego

- Przepisy obniżające świadczenia emerytalno-rentowe z tytułu służby pełnionej w PRL
- Obowiązek płacenia za pobyt w DPS nawet tych rodziców, którzy zaniedbywali swoje rodzicielskie obowiązki
- Nieprawidłowości w placówkach zapewniających całodobową opiekę
- Świadczenia z pomocy społecznej dla osób w kryzysie bezdomności
- Kłopoty z wypłatą świadczeń rodzinnych objętych koordynacją w Unii Europejskiej

Art. 68 ust. 1 – Prawo do ochrony zdrowia

- Brak lekarzy i pielęgniarek
- Problem z dostępem do świadczeń po tym, jak lekarz powoła się na klauzulę sumienia
- Kłopoty z dostępem do pomocy ginekologa i znieczulenia okołoporodowego
- Problem rzeczywistego dostępu do marihuany medycznej
- Problemy żołnierzy z dostępem do pomocy lekarskiej

Art. 68 ust. 2 – Prawo równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej

- Publiczna opieka zdrowotna osób w kryzysie bezdomności oraz bez dochodu
- Skierowania na leczenie uzdrowiskowe
- System ratunkowego dostępu do technologii lekowych
- Wsparcie dla młodzieży w kryzysie psychicznym po uzyskaniu pełnoletności
- Jakość żywienia w szpitalach

Art. 68 ust. 3 Konstytucji – Prawo do szczególnej opieki zdrowotnej dla grup wrażliwych

- Problemy dotyczące opieki zdrowotnej nad dziećmi
- Problemy związane ze zdrowiem reprodukcyjnym
- Komitet Ministrów Rady Europy o braku realnego dostępu do legalnej aborcji w Polsce
- Problemy dotyczące zdrowia seniorów

Art. 68 ust. 4 – Zwalczanie chorób epidemicznych i zapobieganie degradacji środowiska

- Zagrożenie epidemią odry
- Brak kontroli jakości wody pitnej w wewnętrznej instalacji budynków

Art. 69 Konstytucji – Pomoc na rzecz osób z niepełnosprawnościami

- Prawa osób z niepełnosprawnościami poza głównym nurtem debaty publicznej. Co RPO słyszy z dala od Warszawy?
- Protest dorosłych osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów w Sejmie

- Najważniejsze problemy systemowe – wykazane przy okazji sprawozdania okresowego Polski przed Komitetem ONZ

Art. 70 Konstytucji ust. 1 – Prawo do nauki

- Negatywne skutki reformy systemu oświaty
- Problem pełnoletnich wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych
- Brak edukacji antydyskryminacyjnej

Art. 70 Konstytucji ust. 2 – Bezpłatność nauki

- Koszty dojazdu do szkoły i dowozu dziecka

Art. 70 Konstytucji ust. 3 – Prawo do szkół prywatnych

Art. 70 Konstytucji ust. 4 – Równy dostęp do wykształcenia

- Dowóz uczniów z niepełnosprawnościami do szkół
- Organizacja nauczania indywidualnego
- Dostęp do logopedów czy psychologów w szkołach niepublicznych

Art. 70 Konstytucji ust. 5 – Autonomia szkół wyższych

- Gwarancja dożywotniego zatrudnienia na uczelni wykładowców będących jednocześnie sędziami Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i NSA
- Stopień trudności matury a rekrutacja na studia

Art. 71 Konstytucji ust. 1 – Dobro rodziny. Wsparcie dla rodzin

- Problemy polskich rodzin – przesłanie Rzecznika Praw Obywatelskich do uczestników Kongresu Praw Rodzicielskich
- Problemy ze świadczeniem 500+
- Ofiary przemocy stosowanej przez bliskie osoby poza systemem wsparcia – niekompletna definicja przemocy „domowej”
- Długotrwałość postępowań sądowych z wniosku osób dotkniętych przemocą domową
- Wsparcie dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością po uzyskaniu pełnoletności

Art. 71 Konstytucji ust. 2 – Pomoc dla matek przed i po urodzeniu dziecka

- Nieprzystosowane więzienne sale widzeń

Art. 72 Konstytucji – Prawa dziecka

- Dzieci bez alimentów
- Zbyt długi czas podejmowania decyzji w sprawach o opiekę nad dziećmi
- Problem dzieci-ofiar przestępstwa pedofilii ze strony księży
- Kontrola osobista dzieci przed widzeniem w więzieniu
- Transport nieletnich do zakładów opieki zdrowotnej na podstawie orzeczeń sądu
- Problemy z potwierdzeniem obywatelstwa dzieci polskich obywateli

Art. 73 Konstytucji – Wolność artystyczna, badań naukowych oraz korzystania z dóbr kultury

- Erozja wolności w dziedzinie kultury zagraża bogactwu życia kulturalnego w Polsce – raport ekspertki ONZ ds. praw człowieka
- Zgodność przepisów Prawa łowieckiego z Konstytucją oraz Konwencją UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Art. 74 Konstytucji – Bezpieczeństwo ekologiczne oraz ochrona środowiska

- Smog w małych i dużych miejscowościach
- Odpady i nielegalne wysypiska; gospodarka odpadami
- Szkodliwe dla życia i zdrowia wylizywy
- Uciążliwe zapachy i hałas
- Nielegalna wycinka w Puszczy Białowieskiej

Art. 75 Konstytucji – Polityka mieszkaniowa oraz ochrona praw lokatorów

- Problemy właścicieli mieszkań mieszkaniowych
- Prawa ofiar "dzikiej reprivatyzacji" wobec których wydano wyroki eksmisji
- Prawo do lokalu socjalnego
- Problemy spółdzielczości mieszkaniowej
- Niebezpieczeństwo utraty mieszkania z powodu niekorzystnej umowy pożyczki
- Problem rozliczenia kosztów ogrzewania (podzielniki kosztów ciepła)

Art. 76 Konstytucji – Ochrona praw konsumentów

- Problemy z upadłością konsumencką
- Problem niehonorowania notarialnych pełnomocnictw przez banki
- Problemy osób, które zaciągnęły tzw. kredyty „frankowe”
- Skutki kłopotów instytucji finansowych dla obywateli
- Regulacje chroniące interesy osób oddających mieszkanie w zamian za renty
- Co z wykazem postępowań grupowych?

5. Środki ochrony praw i wolności

Art. 77 Konstytucji ust. 1 – Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej

- Przepisy o niesłusznym skazaniu nie uwzględniają pojawienia się skargi nadzwyczajnej
- Brak odszkodowania dla części rodzin osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległości Polski
- Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez żurawie i wydry
- Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa za niesłuszne skazanie – sprawa Tomasza Komendy

Art. 77 Konstytucji ust. 2 – Prawo do drogi sądowej

- Brak kontroli sądowej przeszukań i kontroli osobistej prowadzonych przez służby celno-skarbowe i funkcjonariuszy SOP
- Wątpliwości wobec 5-letniego terminu na uchylenie decyzji administracyjnej wydanej na podstawie niekonstytucyjnego przepisu
- Brak możliwości odwołania się do sądu od decyzji w sprawie dofinansowania przez Polski Instytut Sztuki Filmowej
- Podwyżka opłaty za użytkowanie wieczyste. Dopuszczalność skargi do sądu administracyjnego na postanowienie SKO o odmowie przywrócenia terminu
- Czy wyrok „interpretacyjny” Trybunału Konstytucyjnego może stanowić podstawę wznowienia postępowania cywilnego?
- Problem odwołania od decyzji odmownej ws. dotacji celowej na wymianę ogrzewania

Art. 78 Konstytucji – Prawo do dwóch instancji

- Brak możliwości zaskarżenia decyzji sądu II instancji o zawieszeniu postępowania karnego
- Zażalenie oskarżyciela posiłkowego na odmowę dopuszczenia do procesu – TK uwzględnił wniosek RPO
- Możliwość zaskarżenia orzeczenia referendarza sądowego w postępowaniu egzekucyjnym

Art. 79 Konstytucji ust. 1 – Prawo do skargi konstytucyjnej

Art. 80 Konstytucji – Prawo wystąpienia do RPO

6. Inne standardy normatywne

Art. 2 Konstytucji – Zasada praworządności

- Prawo sądów do zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej
- Wątpliwości dotyczące brzmienia tekstu jednolitego ustawy
- Analogowa obywatelska inicjatywa ustawodawcza
- Zasady odpowiedzialności karnej za niezawiadomienie o przestępstwie
- Grzywna i kara administracyjna za wydobywanie kopalin ze złóż bez koncesji
- Niejasne przepisy dotyczące szukania cennych przedmiotów
- Niezamierzone ograniczenie działania policjantów służby kontrterrorystycznej
- Inne problemy z przepisami, które mogą podważać zaufanie obywatela do państwa

Art. 22 Konstytucji – Wolność działalności gospodarczej

- Zasady kontroli towarów źle oznakowanych

Art. 173 Konstytucji – Niezależność i niezawisłość sądów

- Postępowania dyscyplinarne wobec sędziów

Art. 217 Konstytucji – Zasady nakładania podatków

- Problemy z Ordynacją Podatkową
- Pułapki w podatku dochodowym od osób fizycznych
- Wątpliwości dotyczące podatku od towarów i usług
- Kłopoty z cłami
- Ciąg dalszy problemów z abonamentem RTV
- Opłata za gospodarowanie odpadami komunalnymi
- Dochodzenie należności przez Skarb Państwa na drodze skargi pauliańskiej

7. Współpraca europejska

- Wykonanie postanowienia Trybunału Sprawiedliwości UE dotyczącego przywrócenia sędziów SN odesłanych w stan spoczynku
- Wykonanie wyroku TSUE dotyczącego wycinki w Puszczy Białowieskiej
- Konieczność wdrożenia dyrektywy niewinnościowej
- Realizacja orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu

Stanowiska organów międzynarodowych na temat zmian prawnych w Polsce

I. Opinie Komisji Europejskiej w ramach postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego (art. 258 TFUE)

- Wezwanie do usunięcia uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego z dnia 2 lipca 2018 r. dotyczące ustawy o Sądzie Najwyższym
- Uzasadniona opinia Komisji Europejskiej z dnia 14 sierpnia 2018 r. (drugi etap postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego)
- 24 września 2018 r. decyzja KE o pozwaniu Polski przed Trybunał Sprawiedliwości UE. Komisja zwróciła się do Trybunału Sprawiedliwości o zarządzenie środków tymczasowych do chwili wydania orzeczenia w tej sprawie.

II. Opinie w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)

- Po misji w Polsce w dniach 24 września - 5 października 2018 r specjalna sprawozdawczyni ONZ w dziedzinie praw kulturalnych Karima Bennoune z zadowoleniem dostrzegła szerokie zaangażowanie obywatelskie w debaty w sprawie reform legislacyjnych i kultury praworządności. Wyraziła zaniepokojenie działaniami, które zmierzają do wpływania na programy kulturalne i zarządzanie instytucjami kultury np. muzeum II Wojny Światowej, Festiwal Malta. Niepokój wzbudził też wzrost znaczenia i agresywności w Polsce pewnych skrajnie prawicowych ugrupowań nacjonalistycznych, a także grup i mediów fundamentalistów chrześcijańskich.
- W dniach 3-5 września 2018 r. Komitet ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami rozpatrzył sprawozdanie Polski z wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych i wydał swoje rekomendacje. Rzecznik Praw Obywatelskich, jako niezależny organ ds. monitorowania wdrażania postanowień Konwencji, przedstawił swoją informację w 2015 r. oraz jej aktualizację w 2018 r. w formie tzw. raportów alternatywnych. Rekomendacje Komitetu są zbieżne z postulatami RPO.